

Abstract. *The object of study is the phenomenon of the European integration of the Republic of Moldova.*

The subject of this study are the measures taken by the political elites of Moldova on their country's integration into the European Union and membership in the organization.

The aim of the work: the disclosure of the content of the concept of «European integration»; the disclosure of the action Plan European Union – Republic of Moldova; review of activities in the field of reforms in Georgia as a major component of a successful policy of European integration of the country.

Research methods: analysis, induction, deduction, synthesis, case study, historical-comparative method, the build scripts.

The obtained conclusions. 1. The term «European integration» means the political, legal, economic, social, cultural integration of States situated on the European continent. 2. The main motto of successful European integration in the Moldovan should be the successful implementation of reforms in the economy, the social sector, the stability of the political system.

Key words: *European integration, European Union, post-Soviet space, the Republic of Moldova.*

УДК 323.2

Чумак К.С.

магістр, кафедра політології,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна), E-mail: konstantin.ch@superforex.com

Герман Ю. О.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна), E-mail: iuliia.german@gmail.com

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ПИТАННЯ

Анотація. *У рамках дослідження був проведений аналіз наукових підходів до визначення понять «громадянське суспільство» та «етнокультурна одиниця», а також визначені основні етнокультурні чинники; проаналізовано вплив виділених основних етнокультурних чинників на становлення і розвиток громадянського суспільства, зокрема був проаналізований досвід Європейських та Північноамериканських держав; проведена оцінка впливу таких факторів як: дотримання прав і свобод особистості, політичного, ідеологічного, релігійного, етнічного плюралізму; пріоритет свобод і прав націй і народів на самовизначення; самоусвідомлення особистості в рамках національних держав і громадянського суспільства.*

Розкрито ключові характеристики впливу етнокультурних чинників на становлення громадянського суспільства: трансформація свідомості індивіда, правосвідомість індивіда, крос-культурність громадянського суспільства, віртуальна комунікабельність, визначені структурні компоненти громадянського суспільства; обґрунтовані можливості і загрози з боку етнокультурних і національних утворень в умовах сучасного глобального світу.

Ключові слова: *глобалізація, громадянське суспільство, кроскультурність,*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний світовий простір і тенденції його розвитку багато в чому визначаються зростанням ролі громадянського суспільства й світової громадськості у прийнятті важливих державних та міжнародних рішень. Водночас особливістю становлення та реалізації сучасної міжнародної політики і політики національно-державних утворень є суттєве зростання невизначеності та нестабільності у світі, що спричиняє дедалі більший вплив глобалізації. На фоні цього, однією з основних проблем становлення громадянського суспільства виступає неоднорідність та непередбачуваність етнонаціональних факторів у соціально-політичних процесах.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика суспільних і глобальних трансформацій, а також перспектив суспільного розвитку з часом стають чи не центральною проблемою міждисциплінарних наукових розвідок.

Особливий інтерес науковців становить феномен глобального громадянського суспільства, якому приділяють увагу як західні (Х. Булл, М. Едвардс, Дж. Кін, Я. Шольте та ін.), так і пострадянські (В. Бебик, Р. Войтович, Ю. Резнік, В. Співак та ін.) дослідники. Водночас аналіз впливу етнокультурних чинників на формування та стійкий розвиток громадянського суспільства у глобальному вимірі не набув системного характеру у наукових дослідженнях.

Формулювання цілей дослідження. Відтак, виходячи з цілей дослідження, метою статті є виявлення та оцінка впливу етнокультурних факторів на процес розвитку громадянського суспільства.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Громадянське суспільство – одне із ключових понять сучасної юриспруденції, політології, філософії, соціології. Адже це «більш серйозне, ніж демократія, гасло, оскільки поняття громадянське суспільство вказує на конкретні інституційні умови і необхідний історичний контекст».[6] Слід визнати, що питання становлення та функціонування громадянського суспільства завжди перебували в центрі наукових досліджень як юридичних, так і інших суспільних наук. Громадянське суспільство сьогодні здобуває визнання елементу міцного фундаменту політичної системи, навіть більш важливого, ніж вільні вибори [4, с. 180].

Термін «громадянське суспільство» є одним з найбільш дискусійних наукових категорій. Існує цілий ряд підходів до його сучасного тлумачення.

Перший підхід базується на тому, що громадянське суспільство складається з державних органів і населення, що об'єднане в соціальні групи. Це держава особливого типу, в якій юридично забезпечені і політично захищені основні права і свободи особистості [13]. Такої думки дотримуються автори З. Голенкова, В. Витюк, Ю. Гридчин, А. Черних, Л. Романенко, О. Габріелян. Так, О. Габріелян під громадянським суспільством

розуміє модель суспільства високорозвинених демократичних держав Заходу, які по суті є самоорганізованим співтовариством людей. Тут немає протиставлення держави і громадянського суспільства як підструктур самоорганізації суспільства [4, с. 4].

Другий підхід до тлумачення поняття полягає в тому, що «громадянське суспільство» визначається як система суспільних відносин, що існують поза державою. Так характеризують громадянське суспільство Дж. Л. Коен і Е. Арато, Н. Нижник, В. Піча, О. Скрипнюк, В. Нікітін, Д. Ольшанський, В. Федоренко. Дж. Л. Коен і Е. Арато писали: «Під громадянським суспільством слід розуміти сферу соціальної інтеракції між економікою і державою» [5, с. 7]. Н. Нижник конкретизує, що громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина [11]. Доречно врахувати уточнення відомого вітчизняного дослідника О. Скрипнюка, який узагальнює і вказує на сукупність неполітичних відносин у громадянському суспільстві, тобто економічні, духовно-моральні, релігійні, національні тощо [14, с. 376]. В. Нікітін вважає найбільш прийнятним тлумаченням наступне: «Громадянське суспільство – це, насамперед, сукупність суспільних відносин, що відповідно до чинних норм права та традицій реалізуються членами суспільства самостійно без опосередкування з боку органів державної влади» [4, с. 69]. На присутність правової складової вказує також В. Піча. Він акцентує увагу на наявності у громадянському суспільстві вільних об'єднань та асоціацій громадян, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею [13, с. 85].

Слід зазначити, що всі дослідники виділяють у якості одного з ключових елементів громадянського суспільства духовні та культурні чинники, а також підкреслюють важливість розуміння того факту, що громадянське суспільство не обмежується рамками однієї держави. Виходячи з цього, можна зробити висновок що громадське суспільство обмежується лише кількістю носіїв, які мають одні й ті ж самі суспільно-політичні цінності, та існують приблизно на одному правосвідомому та суспільному рівнях.

Розглядаючи процес становлення громадянського суспільства суттєвим є врахування та аналіз ролі у цьому процесі етнокультурних чинників, що мають диверсифікований характер, який визначається приналежністю до певного етно-соціального регіону.

З одного боку, етнічні фактори виступають специфічною властивістю спільноти формувати особливе світосприйняття, а також певний духовний зв'язок між її членами, які виникли на основі об'єктивно та історично обумовлені «спадковими» ознаками в результаті тривалого колективного співіснування. З іншого боку, можна погодитися із дослідженням П. Брасом, який, в рамках дослідження життя людини в рамках певного соціуму,

вбачав в етнічних зв'язках одну з основ для «соціальних та політичних об'єднань людей... для яких ці прив'язаності ніколи не втрачають своєї важливості» [4, с. 478]. Саме через таке глибинне почуття ідентичності, в значній мірі можна пояснити активізацію етнічних факторів у суспільствах навіть з доволі налагодженою соціально-економічною діяльністю.

Слід зазначити, що в умовах сучасного глобалізованого світу, а також суттєвого розвитку засобів масової комунікації, етнічні чинники в громадянському суспільстві набувають нової актуальності. В рамках сучасного багатонаціонального і мультикультурного співіснування різних етнічних груп у рамках громадянського суспільства постає нова загроза актуалізації цих чинників.

Як зазначає Е. Геллер, через етап національних держав та загострення етнічних суперечностей, проходять майже всі громадянські суспільства Сходу і Заходу. Етнічний націоналізм, ксенофобія, та навіть певні етнічні традиції, притаманні для кожної нації, можуть бути сумісними або несумісними з цінностями громадянського суспільства. Спільний процес творення систем політичного, економічного життя, консолідація та розвиток правових і освітніх інститутів, вироблення певної зовнішньої політики вже є значним фактором, який спрямовує етнічні групи до різних видів взаємодії.

Перш за все етнонаціональні суперечності в рамках однієї держави характерні для Західного світу. Це детерміновано як в першу чергу історичними чинниками, так і релігійною неоднорідністю. Протягом XIX та першої половини XX століття питання національної неоднорідності вирішувалося в першу чергу шляхом культурної асиміляції. Хоча нація опирається перш за все на політичну та духовну єдність, але для реалізації цієї мети, вона прагне культурної асиміляції [2, с. 44]. Як зазначають деякі дослідники, більшість громадянських націй, які творилися у державних формах, були створені саме завдяки асиміляції. Яскравим прикладом цього може виступати Франція, яка не дала розвинути Британії в націю, в процесі боротьби за етнокультурну однорідність. Цю теорію розвиває також О. Бочковський, він зазначає що «доки нація не сформувалась і не самовизначилась, деякі її елементи легко вступають у процес розмиття культурних особливостей» [3].

Необхідно зазначити, що в якості інструмента культурної асиміляції громадянське суспільство може бути задіяно перш за все для структурної та громадянської асиміляції.

Під структурною асиміляцією слід розуміти включення іммігрантів у соціальну структуру, через інститути перш за все соціальні та трудові, а також у структуру неформальних суспільно-політичної комунікації та форм організації, наприклад суспільні та громадські організації та інші.

Громадянська ж асиміляція виступає у ролі вирівнюючого фактору у співвідношенні колективної волі та особистою, та співвідношення цієї особистої волі із цінностями притаманними саме для цього суспільно-політичного утворення. Характерною відмінністю цих процесів від етнічної асиміляції стає принцип добровільного включення особи в

діяльність «чужої» етно-соціальної системи. Слід зазначити, що через таку свою особливу рису як самоорганізація, проблеми певних етнічних груп, та їх співвідношення з іншими елементами системи, у рамках громадянського суспільства, вирішується саме всередині системи, та де термінується безпосередньо нею, а не якимись зовнішніми чинниками. Внаслідок цього, реалізація принципів свободи об'єднань і представництва різних інтересів, ініційованих ними, сприяє організації боротьби проти асиміляції. Більшість суспільств та країн визнали наявні в них окремі етно-національні спільноти і підтримали концепцію культурного плюралізму, а також збереження культурних та етнічних особливостей окремих груп.

Так, наприклад у Сполучених Штатах держава була змушена визнати невинуватеною політику англоконформізму, а згодом і так звану політику «плавильного казана». Ще одним прикладом можуть бути приклад Іспанії, яка була змушена визнати тенденції до автономізації цілої низки регіонів, зокрема – Каталонії та Країни Басків. Цікавим прикладом у питанні побудови одно національної держави може виступати Італія. Так, з початку ХХ століття, Італія, будучи державою з великою кількістю різноманітних етнічних груп, зуміла створити вже до середини 30х років, єдину ідею «одно національної держави. Перш за все на це вплинула ідеологія фашизму, яка в свої основі мала ідею того, що держава це перш за все велика родина, і не має жодної підстави ділити членів родини за кольором шкіри, або іншими ознаками, адже головне завдання кожного – створити міцну і сильну сім'ю в якій кожен допомагає іншому. Практика розвитку громадянського суспільства у Франції та Великобританії, поряд із регіональним визнанням права на підтримку етнічної ідентичності, в кінцевому результаті, призвела до закріплення формальної рівності всіх громадян через прийняття анти дискримінаційних законів та формування інститутів їх впровадження.

Найбільшого розповсюдження та успіху, процеси збереження етнокультурної ідентичності, досягли на регіональному та місцевому рівнях. Це детерміновано багатьма факторами, та перш за все комунікативним та демографічним. На локальному рівні, місцеві громади проживають перш за все компактно, а по друге для комунікації між собою та розповсюдження між своїми членами, вони не потребують великої кількості ресурсів. Одним із прикладів успішності етнокультурних груп є регіональні політичні утворення, що лобіюють інтереси певною громади. Також, на думку вітчизняного дослідника А.Ф. Карася однією з основних причин потужності етнонаціональних партій, а отже, зусиль по підтримці спільності етнічної групи виступає зростання середнього класу в регіонах [7, с. 156]. Ці характеристики засвідчують взаємозалежність локалізації етнонаціональної одиниці як самостійного суб'єкта відносин та становлення громадянського суспільства у рамках пост національного світу.

Слід зазначити, що ще одним міжетнічним процесом, який здебільшого характерний для сформованих етносів чи етнічних груп і вирізняється не стільки етнічним об'єднанням, скільки політичним, економічним та соціальним, внаслідок творення багатокультурних та багатомовних спільнот, є міжетнічна інтеграція. Політичне суспільство, на думку

М. Вальцера і Ю. Габермаса, може вимагати від своїх громадян політичної лояльності, але за жодних умов – асиміляції. Держава просто надає їм право на встановлення політичних рамок, в яких громадянське суспільство може розробляти свої правила [5, с. 310].

За умов нейтрального ставлення держави до процесів етнокультурного розвитку, та перш за все дотримання основних аспектів прав та свобод людини, її волевиявлення, та боротьбою держави із все можливими проявами расизму та ксенофобії, може сформуватися громадянське суспільство, в системі цінностей якого, буде закладено етнічну толерантність. Основною особливістю таких систем є перш за все те що вони сформовані за висхідним принципом і ця система цінностей є перш за все досягненням суспільства. Таким шляхом пішли такі країни як Швейцарія та Сполучені Штати. Спільна участь етнічних груп у творенні громадянського суспільства надзвичайно важлива для інтеграційних процесів. Зазвичай, вона передбачає інституціоналізацію усіх сфер діяльності людини, поживлення внутрішньо і міжгрупових субсидіарних стосунків, адже сам процес життєдіяльності людини та усвідомлення себе як частини певного соціального елемента відбувається через зв'язок і взаємодію його з іншими елементами системи. Така концепція громадянського суспільства робить акцент на залежності етно-суспільного буття від формування особистості як етнічної індивідуальності, від цінності для неї перш за все етнічного, а також від ступеню самореалізації у рамках такої системи. Тим не менш це не означає замкнутість індивіда в рамках певного кола етнічної групи, навпаки, соціальна динаміка індивіда та його комунікація з іншими членами суспільства, завдяки перш за все високому культурному рівню такого суспільства, сприяють цьому. Інтенсивність таких процесів пояснюється перш за все процесами соціального і символічного інтераціоналізму. З одного боку, забезпечується взаємодія між представниками різних етнічних утворень на особистому і груповому рівні, що виникають у процесі виробництва й суспільного життя, а з іншого – взаємодія у досягненні певної цілі, в якій більшу роль відіграють вже спільно створені культурні символи.

Аналізуючи вплив різноманітних етнокультурних процесів на становлення громадянського суспільства, особливу увагу слід приділяти психологічним та соціальним проявам елементів етнічної культури та традиції в повсякденному житті, адже це найвагоміший чинник інтеграції індивіда у суспільство. Однак вичерпним його не можна назвати без осмислення цих ознак у контексті національного феномену, що постає як культурно-громадянська та політична реальність. Насамперед, інтегруюче значення для індивіда в рамках інтеграції до громадянського суспільства відіграє національна. Як наголошує Д. Кін, ці риси визначають культурну цілісність, що цілком належить громадянському суспільству, а не державі [5, с. 104].

Розглядаючи національну єдність та її взаємозв'язок з громадянським суспільством неможливо не відмітити перш за все процес формування основних цінностей громадянського суспільства, а саме індивідуальної свободи та раціональних форм комунікації. Спрямована та раціональна

підтримка нації в культурному чи політичному контексті визначає формування національної самосвідомості, та самосвідомості кожного окремого індивіда. Таким чином у процесі соціалізації, індивід проходить через етап формування своєї особистої позиції та співвідношення своєї волі, щодо волі колективної, тобто національної. Саме цей етап відіграє важливу роль і окреслює місце та подальшу роль етнокультурних факторів у формуванні громадянського суспільства. Поряд з тим цілком справедливо дослідники визнають обумовленість цих процесів культурними цінностями, традиціями та уявленнями, що відрізняються у різних спільнот та створюють наявний «комунікативний простір спілкування» [6, с. 12].

Слід зазначити, що існування певного соціокультурного контексту має в своїй основі спільність перш за все традиційних культурних цінностей, моральних норм та символів комунікації. Різноманітність їх поєднання створює специфіку кожної спільноти, що дає можливість говорити про певний культурний код та взаєморозуміння. Зокрема, К. Реннер розглядає націю як «зібрання людей, що однаково мислять і розмовляють однією мовою, тобто як особистий (персональний) союз..., систему асоціацій». При цьому національні справи, на відміну від політичних, вирішуються організаціями, якими опікується суспільство [5, с. 18].

Такий підхід є цілком обґрунтований, адже спільна культура та спільна мова виступають об'єднуючим фактором. Вони виступають засобом взаєморозуміння та національним підґрунтям. На важливість зв'язку культурної традиції та соціалізації наголошують представники комунікативного підходу Т. Парсонс та Ю. Габермас. Завдяки культурі учасники комунікації знаходять один з одним порозуміння, забезпечуються засобами тлумачень, а завдяки суспільству регулюють належність до певних соціальних груп і забезпечують спільність [7, с. 318].

Важливу роль мови у суспільному житті слід розглядати через традиційно-ціннісні елементи культури, як чинника національних інтеграційних процесів. Цими надбаннями, на думку прихильників комунікативного підходу, стають універсальні символи та традиції, що формуються довкола здійснення свободи і рівноправності. При цьому втілення відносин взаємного визнання і поваги до індивідуальності, а також унікальності та відмінності культур не веде за собою абстрактного універсалізму, неспроможного на виділення певних об'єднуючих елементів.

Але в той же час, комунікативні процеси можуть мати і зворотній характер. Так, у суспільствах, де між собою конфронтують декілька різних ідеологій, питання національної ідентичності, насамперед питання ідентифікації себе з певною етнічною групою, можуть мати і деструктивні наслідки для громадянського суспільства.

Виходячи з ідеї Е. Фромма про «притаманний людині деструктивізм», питання консолідації суспільства та елементів його структури можуть бути порушені, навіть за умов високого рівня організації та політико-правової культурної свідомості.

Суб'єкти взаємовідносин регіонального характеру при раціональній оцінці глобальних процесів звертаються до механізмів діяльності і

цінностей, які пропонує громадянське суспільство. На думку У. Альтерматта, французьке розуміння нації спрямоване перш за все на асиміляцію: запровадження офіційної мови, поширення освіти, розвиток транспорту і комунікацій), а національна свідомість громадян базується не на етнокультурних, а на політичних категоріях [2, с. 156].

Якщо розглядати північноамериканський досвід, то це перш за все шлях становлення громадянських і політичних цінностей. Поставлені в умови самовиживання, переселенці змушені були покладатися на власні організаторські здібності, самоврядні структури своїх громад. «Житель Нової Англії... цікавиться її справами, бо бере участь у її керівництві, – зауважує А. Токвіль, – він втручається у найдрібнішу подію в житті своєї громади, бо в цій сфері діяльності навчається керувати суспільством, він починає розуміти гармонійну структуру влади й отримує, нарешті, ясне й реальне уявлення про природу своїх обов'язків та обсяг своїх прав» [13, с.70].

Об'єднуючим чинником для емігрантських спільнот стало окреме політичне функціонування, побудова власних соціально-політичних інститутів та відхід від звичної для їх метрополії системи. Так, англійські колонії в Америці належали до того самого типу культури, що й мали континентальні, і тільки спільні, спрямовані проти своєї давньої батьківщини політичні змагання створили з них окрему прагматичну спільноту, яка тільки з часом перетворилася на окрему націю. Спільними для всіх цих утворень стали ідеали братерства, рівності, свободи і народоправства. Вони сформували ту ідею, на якій виникла політична нація. Підґрунтям нації, заснованої переважно на раціональних, договірних стосунках, часто є державний стан. У ній, окрім прагнення до самовизначення й політичного співіснування, додається «тиха робота держав» і «вікове зростання».

Розглядаючи приклад Західної Європи можна зробити висновок, що основною силою, яка зіграла роль консолідуючого актора, були централізовані держави. Вона посилила доцентрові тенденції та культурну уніфікацію.

Так, національна держава в Німеччині поставала через політичну розпорошеність та трансформацію імперського образу до модерного витвору. Дещо відмінною виявляється роль політичного чинника у конструюванні наднаціональних структур. Ставлення до інституцій міждержавного характеру та делегування їм частини функцій у національних державах відрізняється внаслідок різних традицій політичного структурування. На етапах європейської інтеграції найочевидніше антиінтеграційні тенденції «державного» рівня проявилися в країнах, де ідея культурної єдності, наприклад у Франції, культурної унікальності традиційно була пов'язана з ідеєю держави в її національній формі. Відсутність у національно-державній ідеї функцій культурної інтеграції соціуму передбачає менш хворобливу реакцію на наднаціональні інтеграційні процеси, як, наприклад, у невеликих країнах Європи, а також у Німеччині та Італії [14, с. 49].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, вплив етнокультурних чинників на формування гро-

мадянського суспільства має доволі довгу історію і передусім зумовлений факторами формування в першу чергу правової свідомості в межах певної етнокультурної групи. Пройшовши довгий шлях становлення, етнокультурні групи у зв'язку з високим рівнем розвинутої соціальної комунікації, почали втрачати свою первинну функцію захисту. Цьому сприяє як процес глобалізації, так і процес підвищення загального рівня розвитку індивіда і усвідомлення ним самого себе не як елемента етнокультурної групи, а як елемента соціальної групи з певною сукупністю перш за все ціннісних орієнтирів. Тому, можна сказати що етнокультурні чинники сприяли розвитку та становленню громадянського суспільства, підштовхуючи суспільство до вироблення регулюючих норм та системи стримування певних проявлень етнічності у рамках громадськості при цьому не застосовуючи зовнішні регулюючі механізми.

Отже, вивчення, аналіз та осмислення громадянських засад сучасного глобалізованого світу, пом'якшення його негативних аспектів є передумовою успішного функціонування і розвитку як окремих національних держав, так і людства в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Shils E. The virtue of civility: Selected essays on liberalism, tradition, and civil society / E. Shils. – Indianapolis : Liberty Fund, 1997. – 397 p.
2. Альтерматт У. Етнонаціоналізм в Європе / У. Альтерматт ; [пер. с нем. С. В. Базарнова] – М. : Російський державний гуманітарний університет, 2000. – 367 с.
3. Бочковський О. І. Наука про націю / О. І. Бочковський // Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX–XX століття. Вишкільний курс. – Брюссель – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк – Торонто : Видавництво Спілки Української Молоді, 1977. – Ч.3. – С.3–65.
4. Брас П. Змагання еліт і становлення націй / П. Брас Брас ; [пер. з англ. В. Лісовий] // Націоналізм : [антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : Смолоскип, 2000. – С. 477–484.
5. Габермас Ю. Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / Ю. Габермас // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Єрмоленко – К. : Лібра, 1999. – С. 387–324.
6. Габриелян О. А. Теория и практика формирования гражданского общества в Украине / О. А. Габриелян // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Т. 17 (56). – № 2. – Симферополь : Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2004. – С. 3–15. – (Серия «Политические науки»).
7. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях : [монографія] / А. Ф. Карась. – К.-Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 520 с.
8. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Дж. Кін ; [Пер. з англ. О. Гриценко] – К. : К.І.С., 2000. – 192 с.
9. Коэн Д. Гражданское общество и политическая теория / Д. Коэн, Э. Арато ; [пер.с англ. И.И. Мюрберг]. – М. : «Весь мир», 2003. – 784 с. 7
10. Міль Дж. Національність і представницьке врядування / Дж. Міль ; [пер. з англ. В.Лісовий] // Націоналізм : [антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : Смолоскип, 2000. – С. 78–83.
11. Нижник Н. Контроль у сфері державного управління / Н. Нижник, О. Машков, С. Мосов // Вісник УАДУ – К., 1998. – № 2. – Ст. 23–31.
12. Нікітін В. В. Особливості формування громадянського суспільства в Україні

/ В. В. Нікітін // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2003. – № 2 (16) : у 2-х ч. – Ч.1. – С. 67–74.

13. Піча В. М. Політологія : [навч. посібн.] / В. М. Піча, Н. М. Хома – К. : «Каврела», Львів, 2000. – 328 с.

14. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні : проблеми теорії і практики : [монографія] / О. В. Скрипнюк. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 600 с.

15. Становление гражданского общества и социальная стратификация / [З. Т. Голленкова, В. В. Витюк, Ю. В. Гридчин, А. И. Черных, Л. М. Романенко] // Социологические исследования. – 1995. – № 6. – С. 14–24.

16. Тейлор Ч. Непорозуміння: дебати між лібералами і комунітаристами / Ч. Тейлор ; пер. з англ. Г. Мокрушина // Сучасна політична філософія : [антологія / упорядкув.: Я. Кіш]. – К. : Основи, 1998. – С. 544–575.

17. Токвіль А. Про демократію в Америці / А. Токвіль ; [пер. з фр. Г. Філіпчук, М. Москаленко]. – К. : Видавничий Дім «Всесвіт», 1999. – 590 с.

18. Тэвдой-Бурмули А. Интеграция и кризис идентичности: националистический вызов объединяющейся Европе / А. Тэвдой-Бурмули // Европейский Союз на порге XXI века: выбор стратегии и развития / [сб. пр. / под ред. Ю. А. Борко и др.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – С. 42–63.

19. Шпрингер Р. Национальная проблема (Борьба национальностей в Австрии) / Р. Шпрингер. – СПб. : «Общественная польза», 1909. – 293 с.

Чумак К. С., магистр, кафедра політології, факультет суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна), E-mail: konstantin.ch@superforex.com

Герман Ю. А., кандидат історических наук, доцент, доцент кафедри політології Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна) E-mail: iuliia.german@gmail.com

Етнокультурные факторы и их роль в формировании гражданского общества: теоретическое измерение проблемы.

Аннотация. В рамках данного исследования был произведен анализ научных подходов к определению понятия «гражданское общество» и «этнокультурная единица», а также определены этнокультурные факторы; выделены основные этнокультурные факторы влияющие на становление и развитие гражданского общества, в частности был проанализирован опыт Европейских и Североамериканских государств: произведена оценка влияния таких факторов как: соблюдение прав и свобод личности, политического, идеологического, религиозного, этнического плюрализма; приоритет свобод и прав наций и народов на самоопределение; самоосознание личности в рамках национальных государств и гражданского общества. Раскрыты ключевые характеристики влияния этнокультурных факторов на становление гражданского общества: трансформация сознания индивида, правосознательность индивида, кросс-культурность гражданского общества, виртуальная коммуникабельность, определены структурные компоненты гражданского общества; обоснованы возможности и угрозы со стороны этнокультурных и национальных образований в условиях современного глобального мира.

Ключевые слова: глобализация, гражданское общество, кросскультурность, этнонациональнальная единица, нация.

Chumak K., Master student, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences and International Relations, Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Dnipro, Ukraine), E-mail: konstantin.ch@superforex.com

Herman Y., Ph.D in History, docent, assistant professor of Political Science, Oles

Gonchar Dnepropetrovsk National University (Dnipro, Ukraine), E-mail: iuliia.german@gmail.com

Ethno-cultural factors and their role in the formation of civil society: theoretical dimension of the problem.

Abstract. *The study tested how ethno-cultural factors influences on civil society development.*

The purpose. *Identification and analysis of ethnic and cultural factors that influence the formation and development of civil society.*

Design / methodology / approach. *Relevance of the research lies in the fact that civil society and processes associated with it are dynamic and constantly going to modernize and develop. The study tested the stages of civil society origin through the ethnic and cultural problems. The experience of the European and North American countries has been studied. Study reveals the problem of ethno-cultural factors and their transformation within the framework of the formation of civil society. The experience of such countries as: UK, Italy and the US were researched, have been considered the key stages in the reasons for the formation of civil society in these countries. The study shows the problem of ethno-cultural factors and their transformation within the framework of the formation of civil society. The study examined the importance of ethno-cultural factors such as national identity, collective and individual will, especially communicative processes. The study tested the special role of the individual as a member of civil society.*

Conclusions. *The study found that the formation of civil society went through a stage of nation-states. Self-awareness by individuals separate public values over personal and national had a great influence on the formation of civil society. In addition, awareness of the need to harmonize their individual will to the collective, as well as the spread of globalization was one of the reasons for reducing the role of ethnic and cultural factors in civil society. An important place in origin of civil society, in terms of ethno-cultural aspects, has a communicative theory. It is through communication occurs involvement of the individual and blur the boundaries of ethnic and social factors. In study was shown the possibility of reversing development of events, and describes the impact of globalization processes on ethno-cultural factors.*

Practical implications. *Lies in the possibility of its application in the analysis of the emergence and resolution of ethnic conflicts.*

Key words: *globalization, civil society, cross-cultural, ethno-cultural unity of the nation.*